

HENRYK DUBOWIK
WSP w Bydgoszczy

BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIE W WIELKIEJ BRYTANII

Pomieszczenia bibliotek średniowiecznych, renesansowych i barokowych były przeważnie wielofunkcyjne. Sale biblioteczne służyły tak do przechowywania książek, jak i do ich czytania. W początkach XIX wieku, biorąc pod uwagę rosnącą produkcję wydawniczą, Leopold della Santa stworzył koncepcję rozdziału funkcji w budynku bibliotecznym: wyodrębnienia magazynów książek od czytelni i pomieszczeń administracyjnych. Zgodnie z tą ideą wzniesiono w roku 1857, za dyrekcji Antonia Panizziego, gmach Biblioteki Muzeum Brytyjskiego, który stał się wzorem dla wielu późniejszych budynków. Koncepcja Leopolda della Santa była aktualna do połowy XX stulecia, przyczyniając licznych kłopotów projektantom bibliotek, którzy musieli przewidywać rozmaite środki wewnętrznego transportu książek oraz starać się o zespolenie wysokiej czytelni z niskimi magazynami. Korzystanie z zasobów bibliotecznych stało się niemożliwe bez katalogów i bibliotekarzy, przyjmujących zamówienia i dostarczających książki. W tej tradycyjnej manierze budowano jeszcze do niedawna biblioteki w wielu krajach, np. otwarte w 1959 roku księżnice uniwersyteckie w Giesen /RFN/ oraz w Birmingham i Sheffield /Wielka Brytania/.

W latach trzydziestych XX wieku Amerykanin Angus Shead Macdonald sformułował nową koncepcję biblioteki modularnej, w której każda część budynku mogłaby spełniać funkcje wielorakie, zmieniane w razie potrzeby. W dowolnym miejscu umieścić więc można tak regał z książkami, jak i miejsca dla czytelników. Budynek taki, pozbawiony wewnętrznych ścian nośnych, nie tylko umożliwia reorganizację, lecz jest ponadto znacznie tańszy od

tradycyjnych, ponieważ jego budowa jest mniej skomplikowana. Gmachy tego typu zaczęły powstawać w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej, od 1964 roku zaś dominują również w Wielkiej Brytanii. Szczególny wpływ wywarł na to Keyes Metcalf, autor podstawowego dzieła "Planning academic and research library buildings", opublikowanego w 1965 roku. Pierwsza taka elastyczna, przekształcalna /flexible/ biblioteka uniwersytecka powstała w 1964 roku w Nottingham /Science Library/; dwa lata później ukończono jeszcze Bibliotekę Uniwersytecką w Exeter o ustalonych funkcjach, tradycyjny charakter miały nie-raz z konieczności dobudowy do dawnych gmachów /np. Biblioteki Uniwersyteckiej w Cambridge - 1971/ - regułą stało się jednak wznoszenie podatnych na wszelkie zmiany bibliotek modularnych.

Anthony Vaughan, starszy wykładowca Szkoły Bibliotekarskiej Politechniki Północnego Londynu, powodzenie takich elastycznych budynków bibliotecznych wyjaśnia zmianą panujących wśród bibliotekarzy poglądów¹. W budynku o ustalonych funkcjach bezpośredni dostęp do magazynu był traktowany jako rzadki przywilej, nie zaś prawo. Ponieważ dostęp do półek miały stosunkowo nieliczne osoby, sposób ustawienia książek nie odgrywał specjalnej roli. Szeregowano je więc według formatów i numeru bieżącego, starając się o jak najpełniejsze wykorzystanie powierzchni magazynowej. Powstawały w związku z tym wieże magazynowe i duże czytelnie, w których łatwo było nadzorować czytelników. Biblioteka stawała się często reprezentacyjną świątynią nauki lub pilnie strzeżonym skarbcem wiedzy. Pomoc dla czytelników była ograniczona do minimum, bibliotekarze zajmowali się sprawami technicznymi i poszukiwaniami bibliograficznymi w odizolowanych biurach.

Tworzenie monumentalnych czytelni z dużymi oknami wiązało się też z koniecznością korzystania w bibliotece wyłącznie ze światła dziennego. Obawiając się zaprószenia ognia w bibliotekach brytyjskich nie stosowano ani świec, ani oświetlenia naftowego, czy gazowego. W Oxfordzkiej Bodleianie światło elektryczne zabłysło dopiero w 1929 roku. Nawet zresztą po wprowadzeniu elektryczności światło dzienne uchodziło jeszcze dłu-

go za zdrowsze i bardziej naturalne, budowano więc w dalszym ciągu wysokie, przeszklone czytelnie.

Biblioteki przekształcalne zaczęto budować w związku ze zmianą charakteru wyższych studiów oraz ewolucją pracy i techniki bibliotecznej. W założeniach projektowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Edynburgu czytamy: "Budynek będzie musiał pozostać główną biblioteką Uniwersytetu na czas dłuższy. Nie można przewidzieć obecnie ani rozwoju Uniwersytetu, ani też zasad użytkowania Biblioteki w dalszej przyszłości; postęp technologii zmieni z pewnością charakter służby bibliotecznej /.../ W związku z tym uzasadnione jest zaplanowanie budynku w systemie modułowym, bez wewnętrznych ścian nośnych, z jednakową wysokością sufitów, ze stropami wytrzymującymi ciężar półek. Aby zapewnić przekształcalność każdy moduł musi mieć możliwość zainstalowania osobnej wentylacji, światła i siły"²

Odchodzi się ponadto od nadzoru nad czytelnikami na rzecz swobodnego dostępu do półek. W niektórych bibliotekach pozostawia się jeszcze nieco większe przestrzenie na miejsca dla czytelników, aby - mogąc się widzieć nawzajem - nie ulegali pokusie niszczenia książek. W wielu wypadkach rezygnuje się jednak nawet z takiej quasi-czytelni: stoliki i regały przepłatają się w celu jak największego zbliżenia miejsca pracy do książek. Zamiast magazynów mamy więc pracownie. W założeniach projektowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Leeds czytamy: "Po wybraniu konkretnej książki kierując się zwykłym instynktem chcemy przeczytać ją raczej w wygodnym kąciku niż zasiadłszy przy eksponowanym stole w oficjalnej atmosferze. W związku z tym sądzimy, że pożądanym byłby budynek z setkami kącików, nie zaś wielka hala"³. Ponieważ w polskich bibliotekach istnieją przeważnie mało przytulne, duże czytelnie, użytkownicy przeważnie nalegają, by umożliwić im wypożyczenie książek do domu i czują się czasem nieszczęśliwi, gdy muszą czytać na miejscu.

Idea wolnego dostępu do półek wynika ponadto z nowych poglądów na kształcenie studentów. Chodzi o wyrobienie w nich nawyków samodzielnego, niezależnego zdobywania wiedzy. Przy półce można przejrzeć znacznie więcej książek bez straty cza-

su, można łatwiej ocenić przydatność poszczególnych pozycji niż na podstawie opisu katalogowego.

Do upowszechnienia bibliotek elastycznych przyczyniły się także problemy ekonomiczne. Proste i niskie budynki biblioteczne, pozbawione cech monumentalnych, okazały się tańsze. Można było je ponadto wznosić częściami bez uszczerbku dla ich zasadniczych funkcji. Kilka rozległych bliźniaczych pięt, sztuczne oświetlenie oraz klimatyzacja - to niemal wszystkie wymagania. Zamiast "szklanych domów" pojawiły się zwarte, betonowe konstrukcje, ze stosunkowo niewielkimi otworami okiennymi.

W latach 1964-1982 wybudowano więc w Wielkiej Brytanii 53 duże gmachy bibliotek wyższych uczelni, o powierzchni użytkowej ponad 4.000 m² /nie licząc placówek mniejszych/. Anthony Vaughan sporządził następującą ich listę:

Rok	Nazwa biblioteki	Powierzchnia m ²	Pojemność Tys. tomów	Miejsc
1964	Strathclyde University	4368	250	530
1964	University College, Swansea /dobudowa/	5294	330	400
1964-71	Sussex University, etapy I-III	9119	480	1100
1965	Aberdeen University Science Library	4498	100	500
1966	Exeter University	5265	350	450
1966	Warwick University	11284	500	1250
1966	York University	6221	250	680
1966-71	Lancaster University, etapy I-III	8023	450	980
1967	Essex University	6323	250	700
1967	Edinburgh University	27957	1990	2500
1967	Queens University, Belfast	6302	350	615
1968-74	University of East Anglia, etapy I-II	10326	435	1334
1968-73	University of Kent, etapy I-II	10531	500	861

1969	Glasgow University	15436	750	1000
1969	Imperial College, London	4830	315	580
1969	Queens Univ. Belfast Science Library	5648	180	1000
1969	Hull University, West Building	10686	750	1100
1970	Birmingham University /dobudowa/	6765	565	553
1971	Salford University	5165	210	756
1971	Bath University	7066	150	704
1971	Westfield College, London	5022	270	438
1971	Stirling University	6503	250	800
1971	Cambridge University /dobudowa/	9135	2000	433
1972	Surrey University	4983	250	900
1973	Brunel University	6615	300	1200
1973	School of Oriental and African Studies, London	10750	997	550
1973	Nottingham University	10035	542	1200
1974	Leicester University	7952	700	800
1974	Ulster Polytechnic	4800	170	794
1975	Aston University	6800	300	980
1975	Leeds University /South Library/	7800	300	1250
1975	Sheffield Polytechnic	4849	200	800
1975	Radcliffe Science Library, Oxford /dobudowa/	4266	570	360
1975	University College, Cardiff	6740	445	660
1975	Bradford University	6510	320	901
1976	Bristol University	6385	300	850
1976	Plymouth Polytechnic	5062	150	700
1976	St Andrews University	8453	773	680
1976	University College, Aberystwyth	7060	410	526
1976	Wolverhampton Polytechnic	4258	200	700
1976	Liverpool University	9145	700	670
1977	Sunderland Polytechnic	4320	150	650
1977	Portsmouth Polytechnic	3950	330	500
1977	Manchester Polytechnic	6500	300	850
1977	Huddersfield Polytechnic	4131	300	395
1977	Leicester Polytechnic	5000	225	800

1978	Newcastle Polytechnic	10073	500	1750
1978	London School of Economics	15419	940	1560
1979	Preston Polytechnic	5280	250	750
1980	Strathclyde University	11000	650	1250
1980	Loughborough University	8076	600	900
1981	Manchester University /dobudowa/	16158	1400	2200
1982	Newcastle University	10194	523	1300

"Spośród 53 wymienionych bibliotek - pisze Vaughan - 37 to specjalnie wzniesione nowe budynki, 5 działa w obrębie większych, wielofunkcyjnych budynków, 9 - to dobudowy do starszych bibliotek o ustalonych funkcjach, chociaż nieraz większe niż budynki, z którymi zostały połączone, np. na uniwersytetach w Manchesterze i /zwłaszcza/ w Hull; 2 w końcu /budynek w Strathclyde z 1980 r. i Londyńskiej Szkoły Ekonomicznej/ znalazły pomieszczenie w przebudowanych domach towarowych, wybranych z powodu znacznej wytrzymałości stropów. Jedna biblioteczna dobudowa, w Redcliffe Science Library w Oxfordzie, jest podziemna"⁴.

Mimo jednakowych założeń, biblioteki te różnią się w wielu podstawowych szczegółach: inne są np. odstępny między kolumnami nośnymi /od 5,5 m do 8,2 m/, moduły bywają kwadratowe i prostokątne, wytrzymałość stropów wynosi od 7 do 12 kN/m², przy czym wzmacnia się nieraz tylko jedno lub dwa piętra, aby można było umieścić na nich magazyny zwarte. 17 spośród wymienionych bibliotek dysponuje pełną klimatyzacją, w dalszych 16 klimatyzowane są tylko pomieszczenia kolekcji rzadkich książek, w niektórych pozostałych - pozostawiono miejsce dla odpowiednich instalacji.

Na przełomie października i listopada 1980 roku po otrzymaniu stypendium British Council przebywałem 3 tygodnie w Wielkiej Brytanii i mogłem zapoznać się z funkcjonowaniem dawnych i nowych bibliotek uniwersyteckich. Spośród bibliotek dawnych wysuwa się na czoło Oxfordzka Bodleiana, która ma obecnie ponad 4,2 miliona woluminów /z tego 850 tysięcy, 20 %, udostępnionych na półkach z wolnym dostępem/, 36 czyteln z 2.025

miejscami, 380 pracowników. W skład Biblioteki Głównej wchodzi: Old Library, New Library, Radcliffe Camera i Clarendon Building, ponadto 4 biblioteki są od niej zależne. Poza Bodleianą działają 32 niezależne biblioteki różnych placówek uniwersyteckich oraz 5 bibliotek naukowych nie związanych z uniwersytetem.

Najstarszą częścią Bodleiany jest Biblioteka Księcia Humfrey'a /1489/, w której zabytkowym wnętrzu mieści się obecnie czytelnia rękopisów i starych druków. Dawne zbiory uległy jednak rozproszeniu podczas reformacji, Odnowicielem księżnicy w latach 1598-1602 był Tomasz Bodley. Sala biblioteczna z roku 1618 z pięknymi sklepieniami palmowymi przeznaczona została na odczyty i wystawy. Rotunda Radcliffe Camera została otwarta w roku 1749, natomiast budynek Nowej Biblioteki pochodzi z 1946 roku. W roku 1975 związana z Bodleianą Radcliffe Science Library otrzymała podziemny magazyn na 570 tysięcy tomów z 360 miejscami dla czytelników. W Nowej Bibliotece znajduje się m.in. Oddział Literatur Słowiańskich i Wschodnioeuropejskich, posiadający 440 tysięcy książek i 2 tysiące czasopism.

Gromadzenie i opracowanie zbiorów jest prowadzone niezależnie przez każdy z oddziałów Bodleiany, Wspólny jest jedynie katalog, przygotowywany - jak dotąd - metodami tradycyjnymi. Drukowane fiszki są doklejane do katalogów tomowych.

Początki Biblioteki Uniwersyteckiej w Cambridge sięgają XIII wieku, a jej pierwszy znany katalog pochodzi z 1424 roku. Zajmowała ona początkowo część zabytkowego budynku "Old Schools" w roku 1934 zaś przeniesiona została do nowego gmachu z charakterystyczną wieżą magazynową. W roku 1972 budynek ten został uzupełniony dodatkową częścią, która może pomieścić 2 miliony tomów i 433 czytelników. Całość zbiorów wynosi ponad 3,3 miliona książek, ponad 10 tysięcy rękopisów, 810 tysięcy map, 400 tysięcy mikroform, 34 tysiące tytułów czasopism bieżących. W 8 czytelniach i wśród półek znajduje się 940 miejsc dla czytelników. W Bibliotece pracuje 280 osób.

Zbiory do roku 1975 opracowane są w głównym katalogu /tomowym/, do którego doklejane są drukowane kartki z opisami, oraz w kartkowych katalogach suplementarnych. Zbiory od roku 1978

opracowywane są przy pomocy komputera, i znajdują się w nowym katalogu /mikrofiszowym/. Książki publikowane w okresie przejściowym 1976-1977 mogą się znaleźć w jednym lub drugim katalogu. Katalog przedmiotowy /mikrofiszowy/ uwzględnia tylko pozycje zarejestrowane w nowym katalogu. Oprócz wymienionych katalogów podstawowych w Bibliotece znajduje się 12 katalogów specjalnych.

Na Uniwersytecie w Cambridge działają 3 biblioteki centralne: Uniwersytecka, Czasopism Naukowych oraz Medyczna, ponadto 50 bibliotek wydziałowych. Każde z 29 kolegiów ma również własną bibliotekę, znajdującą się nieraz w zabytkowym wnętrzu.

Spośród nowo wzniesionych budynków miałem możliwość zobaczyć biblioteki uniwersyteckie w Sheffield, Canterbury, Birmingham, Nottingham, Aberystwyth, Loughborough. Tradycyjną postać ma Biblioteka Uniwersytecka w Sheffield, zaprojektowana w 1952, ukończona w 1959 roku. Poszczególne części budynku spełniają ustalone funkcje, co spowodowało w konsekwencji trudności organizacyjne. Wraz ze wzrostem liczby studentów duża przeszklona czytelnia była stale przepełniona, w magazynach natomiast było dość miejsca, nie dały się jednak przystosować do przyjęcia czytelników.

Charakter przejściowy ma Biblioteka Uniwersytetu Kentu w Canterbury. Nowy, bardzo funkcjonalny budynek powstał w dwu etapach: w 1968 i 1974 roku, znajduje się w nim miejsce dla 500 tysięcy książek i 861 czytelników. Od początku przewidziano wolny dostęp do półek, w pierwszej części budynku jednak zaprojektowano jeszcze /sprzecznie z zasadą elastyczności/ 4 wysokie czytelnie z 2-kondygnacyjnymi magazynami. W drugiej części wysokość stropów jest już jednakowa, co umożliwiło swobodniejsze rozmieszczenie regałów i miejsc dla czytelników. Widoczne to jest na załączonych planach parteru i pierwszego piętra. Miejsca zaciemnione na piętrze oznaczają, że jest to jeszcze część parterowej wysokiej czytelnicy.

Spośród kolekcji specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej Kentu na uwagę zasługują zbiory oryginalnych rysunków, głównie karykatur, których reprodukcje były zamieszczane w prasie. Bi-

blioteka prowadzi komputerową rejestrację wypożyczeń. Każda książka otrzymuje nalepkę z numerem w postaci czytelnych dla komputera pionowych pasków. Podobna nalepka znajduje się na karcie czytelnika. Rejestracja dokonywana jest przez przeciągnięcie "piórem świetlnym" po owych nalepkach. Komputer dostarcza natychmiast informacji, u kogo jest dana książka, jaka jest aktualna statystyka wypożyczeń itp.

Przejęciowe formy reprezentuje też założona w roku 1880 Biblioteka Uniwersytecka w Birmingham. Nowy budynek dla niej, tradycyjny, z dużą czytelnią, wzniesiono jeszcze w roku 1959, druga jego część powstała w roku 1970. Zastosowano wówczas wolny dostęp do półek i zmieniono system ustawienia zbiorów. W dawnej czytelni znalazły się obok stołów i krzeseł także regały z książkami, aby zaś wykorzystać jej wysoki sufit, część miejsc dla czytelników umieszczono na antresolach nad regałami.

Biblioteka ma obecnie około 1,2 miliona tomów /do 800 tysięcy jest wolny dostęp/, 1.100 miejsc dla czytelników. Od roku 1971 opracowywany jest katalog komputerowy na mikrofilmach. Do 1970 roku istniał normalny katalog kartkowy, który obecnie też skopiowano na mikrofilm. Na uwagę zasługuje cenny zbiór starych druków i wydawnictw bibliofilskich, m.in. publikacje działającego w Birmingham drukarza Johna Baskerville'a oraz Kelmscott Press Williama Morrisa. Oprócz Biblioteki Głównej na Uniwersytecie działają biblioteki: Medyczna, Prawna i Muzyczna oraz 5 bibliotek wydziałowych.

Dalsze cztery budynki bibliotek uniwersyteckich, które zwiędziłem w Wielkiej Brytanii, respektują w pełni zasadę elastyczności. Są to biblioteki w Nottingham, Bristolu, Aberystwyth i Loughborough. Wszystkie też otrzymały specjalne nagrody przyznawane przez Stałą Komisję do spraw Bibliotek Narodowych i Uniwersyteckich - SCONUL /Standing Conference of National and University Libraries/.

Biblioteka Uniwersytecka w Nottingham działa w nowym, czterokondygnacyjnym budynku od roku 1973, posiada obecnie 253 tysiące woluminów /zaprojektowana zaś została na przeszło pół miliona/ i 1.200 miejsc dla czytelników. Pracuje w niej 69

osób. Korzystający z Biblioteki mają dużo wolnej przestrzeni, nie tylko w obszernym hallu wypożyczalni, lecz również między regałami. Paski wklejane w grzbiet oprawy uruchamiają sygnalizację przy wyjściu w razie nielegalnego wynoszenia książek. Dzięki temu systemowi zabezpieczającemu Biblioteka może być otwarta nie tylko do późna w noc, ale również w soboty i niedziele. Cały księgozbiór /oczywiście z wyjątkiem kolekcji specjalnych/ udostępniany jest wówczas bez bibliotekarzy, jedynie woźny dyżuruje przy wyjściowej aparaturze sygnalizacyjnej. Podstawowe lektury zgromadzone są w Kolekcji Krótkoterminowych Wypożyczeń /Short Loan Collection/, z której książki wypożyczone są jedynie na kilka godzin lub na noc, za przetrzymywanie zaś ich pobierane są wysokie karv pieniężne. Wśród cime-liów Biblioteka ma ciekawy zbiór książek dla dzieci z XIX wieku. Znajdują się w nim również antologie tłumaczeń polskich autorów, wydawane po powstaniu listopadowym.

Biblioteka Uniwersytecka w Nottingham gromadzi zbiory z zakresu nauk humanistycznych, oprócz niej działa jeszcze w systemie uniwersyteckim 8 bibliotek specjalnych. Największa z nich - Science Library - otrzymała w 1964 roku pierwszy modułarny budynek w Wielkiej Brytanii.

Biblioteka Uniwersytecka w Bristolu została zbudowana w roku 1976 przy harmonijnej współpracy bibliotekarzy i architektów. Jest w niej miejsce na 300 tysięcy książek i 850 czytelników. Obok całkowicie zamkniętych kabin są częściowo osłonięte pomieszczenia 4-osobowe, a także siedzenia pojedyncze, obudowane i otwarte. Na parterze znajdują się katalogi, bibliografie, czytelnia czasopism bieżących, wypożyczalnia, kolekcja krótkoterminowych wypożyczeń oraz pracownie bibliotekarzy. Księgozbiór informacyjny umieszczony jest na półkach z pulpitemi. Siadając na wysokim, "barowym", stołku można zajrzeć do odpowiedniego tomu encyklopedii nie zabierając go do stolika. Ułatwia to utrzymanie porządku. Na dwu wyższych piętrach znajdują się ciągi regałów i miejsc dla czytelników, zachowujące jedynie w symboliczny sposób podział na magazyn i czytelnię. Książki rozmieszczone są według klasyfikacji Biblioteki Kon-

gresu.

Biblioteka w Bristolu jest zautomatyzowana. Technika komputerową sporządzane są katalogi mikrofiszowe oraz rejestrowane wypożyczenia. Nie stosuje się jednak "pióra świetlnego", lecz czytelne dla maszyny cyfrowej nalepki z otworami. Wprowadzono również system sygnalizacji, zapobiegający wynoszeniu książek. Oprócz Biblioteki Głównej, gromadzącej książki z zakresu humanistyki, działa 10 biblioteki specjalnych.

W tym samym roku 1976 wzniesiono również Bibliotekę Uniwersytecką w Aberystwyth /Hugh Owen Library/, w której przewidziano miejsce dla 410 tysięcy woluminów i 526 czytelników. Większość zbiorów /280 tys./ przystosowana jest do wolnego dostępu, książki rzadziej wykorzystywane umieszczono w magazynach zwartych. W kolekcjach specjalnych znajduje się 600 druków od XV do XVII wieku oraz 3000 książek XVIII-wiecznych. Czytelnicy muszą korzystać równoległe z dwu katalogów: kartkowych - do 1978 r. i mikrofiszowych - od 1979 r. Oprócz katalogu alfabetycznego w użyciu jest katalog systematyczny według klasyfikacji Biblioteki Kongresu, pełniący jednocześnie funkcję katalogu topograficznego.

Oprócz Biblioteki Głównej, gromadzącej książki z zakresu humanistyki, prawa i nauki o ziemi, w systemie uniwersyteckim działa 8 biblioteki specjalnych. W Aberystwyth znajduje się ponadto Biblioteka Narodowa Walii oraz Biblioteka Kolegium Bibliotekarskiego /afiliowanego przy Uniwersytecie/ zbudowana w 1971 roku, o pojemności 100 tys. woluminów.

Biblioteka Uniwersytecka w Loughborough /the Pilkington Library/ należy do najnowszych, zbudowano ją bowiem w 1980 roku, może ona pomieścić 600 tysięcy tomów i 900 czytelników. Wnętrza rozplanowano tutaj nieco inaczej: otwarte lub obudowane miejsca dla czytelników znajdują się jak zwykle w pobliżu okien, regały natomiast ustawiono ukośnie w stosunku do ścian zewnętrznych, miało to zapobiec monotonii, w rzeczywistości zaś nieco utrudnia orientację w budynku. Książki ustawione są według klasyfikacji Deweya, używane są katalogi mikrofiszowe, dostępne w wielu miejscach Biblioteki.

W budynku Biblioteki Uniwersyteckiej w Loughborough ma swoją siedzibę również Wydział Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, dysponujący pomieszczeniami administracyjnymi, salą wykładową i 5 pokojami seminaryjnymi.

Na podstawie bezpośrednich obserwacji wymienionych wyżej placówek oraz dostępnych mi materiałów informacyjnych dostrzegłem następujące cechy brytyjskich bibliotek uniwersyteckich:

1. W znacznym stopniu wykorzystywane są w tych bibliotekach urządzenia automatyczne tak do katalogowania, jak do rejestracji wypożyczeń. Jednolitego systemu jednak nie ma, biblioteki pracują według indywidualnych programów, nawiązujących w pewnym stopniu do systemu MARC. Nie ma również jednolitej klasyfikacji. Obok najczęściej spotykanej klasyfikacji Biblioteki Kongresu stosowana jest niekiedy klasyfikacja Dewey'a, Blissa lub nawet indywidualne systemy poszczególnych bibliotek. W coraz powszechniejsze użycie wchodzi katalogi mikrofilmowe.

2. Wszystkie nowe biblioteki wyższych uczelni stosują działowe ustawienie zbiorów i wolny dostęp do półek. Biblioteki starsze zostały zmuszone do znacznej rozbudowy księgozbiorów podręcznych, bądź też całkowitej reorganizacji ustawienia. Wolny dostęp wiąże się jednak z koniecznością zastosowania systemów zabezpieczających książki przed nielegalnym wynoszeniem z biblioteki.

3. Sprzęty biblioteczne są bardzo funkcjonalne i jednocześnie zróżnicowane. Zwraca uwagę różnorodność typów regałów oraz stołów i kabin dla czytelników. W Kolegium Bibliotekarskim w Aberystwyth znajduje się stała wystawa sprzętów bibliotecznych, nadsyłanych tam gratisowo przez producentów.

4. Obok książek biblioteki mają znaczne zbiory mikroform oraz wideokaset. Końcówki komputerowe systemu DIALOG znajdują się albo w bibliotekach, albo w uniwersyteckich centrach informacyjnych. W niektórych placówkach dostępne są gazety /CEEFAX/ i encyklopedie telewizyjne.

5. W wielu bibliotekach wyodrębniona jest kolekcja krótkoterminowych wypożyczeń, obejmująca podstawowe lektury, udo-

stępniane jedynie na kilka godzin. Niektóre biblioteki mają oprócz tego wypożyczalnie powielonych artykułów i rozdziałów z książek, stanowiących lekturę obowiązkową. Oryginalne teksty zabezpieczone są w ten sposób przed zniszczeniem.

Kształceniem kadr zajmują się dość liczne w Wielkiej Brytanii ośrodki studiów wyższych z zakresu bibliotekoznawstwa. Bliżej poznałem działalność czterech takich ośrodków: w Politechnice Północnego Londynu, na uniwersytetach w Sheffield i Loughborough oraz w Aberystwyth.

Szkoła Bibliotekarska Politechniki Północnego Londynu ma własny budynek z niezbyt dużą biblioteką, wyposażoną m.in. w wielotysięczny zbiór przeźroczy oraz zestaw utrwalonych na taśmie magnetowidowej filmów dydaktycznych, które student w dowolnej chwili może obejrzeć.

Podyplomowa Szkoła Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu w Sheffield działa w niewielkim, XIX-wiecznym budynku, mając dość luźny kontakt z Biblioteką Uniwersytecką. W Loughborough natomiast - jak wspomniałem - uniwersytecki Wydział Bibliotekoznawstwa mieści się w nowej Bibliotece. W osobnym budynku zorganizowano tam natomiast CLAIM - Centre for Library and Information Management /Centrum Organizacji Bibliotecznej i Informacyjnej/, przygotowujące ekspertyzy i kształcące "menedżerów" bibliotecznych na specjalnych kursach.

Na szczególną uwagę zasługuje Kolegium Bibliotekoznawstwa Walii w Aberystwyth, afiliowane przy Uniwersytecie Walijskim, posiadające własny obszerny campus, na którym znajduje się m.in. budynek dydaktyczny, aula, biblioteka, pawilon z wystawą sprzętu bibliotecznego, domy studenckie i stołówka.

Szkoły bibliotekarskie dysponują mikrokomputerami, na których studenci uczą się korzystania z systemów informacyjnych. W szkołach tych zlokalizowane są czasem również końcówki komputera systemu DIALOG, pełniące funkcje usługowe dla całej uczelni. Kolegium w Aberystwyth posiada ponadto własne studio telewizyjne.

Studia bibliotekarskie są dwustopniowe. Każdy student obowiązany jest zaliczyć także drugi kierunek studiów, zgodny

z jego osobistymi zainteresowaniami /np. jedną z filologii, biologię, czy matematykę/. Poza niewielką ilością przedmiotów podstawowych /po 3-4 na roku/ należy wybrać jakiś przedmiot specjalizacyjny spośród dwudziestu kilku proponowanych. Obciążenie godzinowe jest niewielkie /6-8 godzin tygodniowo na przedmioty bibliotekarskie i drugie tyle na kierunek dodatkowy/. Studenci pracują w małych grupkach pod opieką wykładowców, dla których przygotowują referaty i prace. Sporo jest sprawdzianów testowych na drukowanych formularzach. Studia I stopnia trwają 3 lata lub 4, jeżeli student chce zdobyć dodatkowo kwalifikacje pedagogiczne. Studia magisterskie - w zasadzie 2 lata, z tym że drugi rok przeznaczony jest na pisanie pracy magisterskiej w trybie zaocznym. Program i metody kształcenia zamierzam przedstawić w odrębnej publikacji.

Na zakończenie chciałbym wyrazić podziękowanie pracownikom British Council, którzy doskonale zorganizowali przebieg mojej wizyty. W ciągu trzech tygodni mogłem zapoznać się z działalnością 17 bibliotek oraz 4 ośrodków kształcenia bibliotekarzy - w 11 miastach, uzyskując wszędzie, dzięki życzliwości dyrekcji, materiały informacyjne i możliwość fotografowania. Oprócz wspomnianych bibliotek uniwersyteckich zwiedziłem Bibliotekę Brytyjską /dawne British Museum/, Bibliotekę Opactwa Westminsterkiego, biblioteki katedralne w Canterbury i Hereford /z książkami na łańcuchach/ oraz Bibliotekę Publiczną w Birmingham w pięknym nowoczesnym budynku.

PRZYPISY:

¹A.Vaughan, The ideology of flexibility: a study of recent British academic library buildings, "Journal of Librarianship" 1979 nr 4, s.277-293

²Cyt. za A.Vaughan, Ibid.,s.282

³Cyt. za A.Vaughan.,Ibid.,s.284

⁴A.Vaughan, British academic library buildings since 1964: a comparative study, "Journal of Librarianship" 1980 nr 3, s.180